

**Ján Komorovský,
Religionistika.
Veda o náboženstvách sveta
a jej pomocné disciplíny,
Bratislava: Univerzita
Komenského 1994, 156 s.**

Skriptá univerzitného profesora Jána Komorovského, ktoré vydala UK v Bratislave koncom minulého roka, sa zrodili z potreby zaplniť informačné vákuum o religionistike a jej pomocných vedách, ktoré u nás dlhé desaťročia existovalo. Autor odvodňuje ich vydanie naliehavou potrebou informácií o vzniku a formovaní religionistiky ako samostatného vedného odboru, keďže ešte stále nemôžeme hovoriť o dostatku odbornej literatúry tohto druhu u nás. Ako prízvukuje, týka sa to nielen štúdiá samotnej religionistiky, ale i štúdiá takých jej pomocných disciplín, ako sú etnografia, psychológia, sociológia, kulturológia či filozofia.

Autor pritom vychádza z tézy, ktorá je jedným z hlavných pilierov religionistiky, že v dejinách ľudstva ťažko možno nájsť silu, ktorá by v priebehu vekov hrala v živote a kultúre národov väčšiu úlohu, než práve náboženstvo.

Skriptá plnia funkciu úvodu do religionistickej problematiky a poskytujú základnú orientáciu v tejto novej vednej disciplíne. Preto sa výklad v skriptách sústreďuje predovšetkým na vysvetlenie hlavných religionistických pojmov, stručný prehľad religionistických teórií a vymedzenie voči pomocným vedám, okrem psychológie a sociológie náboženstva, ktoré, ako upozorňuje autor, budú predmetom osobitného autorského spracovania.

V úvode sa autor venuje najmä pojmu náboženstva ako takého. Uvádza množstvo definícií tohto slova, tak, ako ich priniesli roky, stáročia, vývoj, jednotlivé kapitoly dejín ľudského myslenia, poznania. Z uvedenej charakteristiky napokon autor odvodzuje definíciu samotnej religionistiky ako vedy, ktorá skúma náboženstvo ako jav psychický i spoločensko-kultúrny a ako výraz vzťahu medzi človekom a transcenciou.

Ďalej venuje pozornosť klasifikácii a typológii náboženstiev vychádzajúc z aspektu, že náboženstvo je jav viacvrstvový, mnohostranný a mnohoaspektový. Uvedomujúc si však zároveň, že tu treba brať na zreteľ jednak spoločné črty, ktorými sa vo všeobecnosti vyznačujú náboženstvá, alebo ich podskupiny, jednak svojrázne, špecifické črty, vlastné jednotlivým náboženstvám. Autor prízvukuje v tejto súvislosti, že fenomén náboženstva ako taký je nepostihnuteľný, môžeme poznávať len konkrétne náboženstvá. Zároveň upozorňuje, že tak, ako je zložité náboženstvo definovať s prihliadnutím na všetky jeho zložky a aspekty, pokusy o jeho klasifikáciu a typológiu budované na základe jednotného kritéria, ktoré by bralo do úvahy celú pluralitu náboženských štruktúr, zostali neúspešné.

Na stránkach tejto kapitoly potom J. Komorovský uvádza aj niekoľko najznámejších klasifikácií a typológií náboženského javu, napríklad delenie O. Pertolda, G. van der Leeuwa, Soederblomovo. Podotýka, že osobitne sa rozpracovávajú typológie odnoží jedného náboženstva, napríklad v kresťanstve protestantizmu (štúdie teológa a teoretika kultúry L. Hanusa). Prínos a pozitívum klasifikácie a typológie náboženstiev, napriek ich určitému relativizmu, vidí autor v tom, že zostávajú pre svoju charakteristiku, s ktorou prichádzajú, nevyhnutnou pomocou rozvoja religionistiky.

V ďalších častiach skript sa autor venuje vzťahu náboženstva a mytológie, antropologickým predpokladom náboženstva, prehistórii religionistiky, zrodu a cestám tejto vednej disciplíny, vzťahu religionistiky a teológie. Skúma tiež vzťahy filozofie náboženstva a náboženskej filozofie, porovnávacej religionistiky a fenomenológie náboženstva. Rozoberá aj tematiku Biblie v kontexte porovnávacej religionistiky a vzťah religionistiky a archeológie, etnografie, folkloristiky. V závere sústredil pozornosť na antropogeografiu náboženstva.

Pozitívum týchto skript, mapujúcich predovšetkým vzťah religionistiky k jej pomocným disciplinám, možno vidieť najmä v tom, že autor poukázal a priblížil styčné body a súvislosti, ktoré religionistika má s mnohými vednými disciplínami, hoci si to často ani neuvedomujeme, hoci tento fakt často uniká

pozornosti širokej verejnosti. Za zmienku stojí, že hoci J. Komorovský poukazuje na podnety, styčné body, ktoré religionistika ako taká môže čerpať z niektorých jej blízkych pomocných vied, zachováva si pri tomto konštatovaní zároveň nadsťhad religionistu, keď nezabúda pripomenúť, že pri tom všetkom je pre túto disciplínu však naďalej dominantné uplatňovanie vlastných postupov a metód.

A hoci problematika rozvinutá v týchto skriptách by sa ešte, pochopiteľne, dala rozvinúť do širších či hlbších dimenzií, autorovi šlo v prvom rade len o podanie úvodu do tejto tematiky, ako sám zdôvodňuje, išlo mu o poskytnutie základnej orientácie v novej vednej oblasti, preto sa aj výklad skript obmedzuje na vysvetlenie hlavných religionistických pojmov, stručný prehľad religionistických teórií a vymedzenie voči pomocným vedám.

Z tejto stránky možno autorovu snahu len oceniť. Najmä preto, že osobitne téma vzťahu religionistiky a jej pomocných vied, akými sú archeológia, etnografia, folkloristika, teológia, ale i antropogeografia náboženstva, fenomenológia náboženstva alebo filozofia náboženstva, nebola doposiaľ ucelenejšie, súbornejšie a koncepnejšie spracovaná a tak poníknutá či už odbornej alebo laickej verejnosti v zmysle poukázania na blízkosť týchto disciplín a ich pochopenie.

ANDREA ELIÁŠOVÁ

**Henk S. Versnel,
Inconsistencies in Greek and
Roman Religion I. Ter
Unus: Isis, Dionysos,
Hermes.
Three Studies in
Henotheism,
Leiden: E. J. Brill 1990, XIV, 267 s.**

Henk S. Versnel navazuje týmto titulom na řadu již publikovaných studií věnovaných problematice antických náboženství. Recenzovaná publikace je prvním svazkem dvou-

dílné práce koncepčně propojené – na první pohled zdánlivě provokativní – tezí o nekonsistentnostech v řeckém a římském náboženství.

Svůj záměr autor formuluje v úvodu – objasnit základní nekonsistentnosti a dvojsmyslnosti v antických dějinách obecně a v antické náboženské mentalitě zvláště a ukázat jejich význam pro porozumění historii. V tomto svazku je předmětem jeho zájmu antický henoteismus, přičemž vychází z přesvědčení, že objasnění napětí a paradoxů vlastních henoteismu může být stimulujičím úvodem k jednomu z nejvýznamnějších fenoménů helénistického období a následného císařství.

V teoretickém úvodu se autor zabývá pojmem „nekonsistentnosti“ jako velmi zanedbávaným nebo dokonce odmítaným, i když důležitým aspektem dějin. Svou pozornost věnuje různým příkladům nekonsistentností v dějinách a zejména v dějinách náboženství, v pramenech k nim a v interpretaci těchto pramenů v pracích řady badatelů.

Teze o nekonsistentnostech může být inspirativní pro zvažování řady problémů v religionistice obecně – není nutné eliminovat každou disonanci, která vyvstane v procesu poznávání. Takové konstatování nevede k závěru, že by snad náboženství bylo založeno na nekonsistentnostech, ale ukazuje, že mohou plnit určitou funkci, aniž by narušovaly celý systém. Význam podobných přístupů podtrhuje autor i v závěru první kapitoly: „Kéž bych argumentoval ve prospěch uznání hodnoty historických nekonsistentností a způsobil tak, že jim bude věnována větší pozornost. Alternativou je historická falzifikace. Dejme přednost dějinám nekonsistentnosti před mýtem koherence“ (s. 95). Takto formulovaný přístup doložený analýzou triády příkladů dává možnost studovat náboženství pod zorným úhlem nové perspektivy.

Versnel aplikuje výše uvedené teze na klasická témata a ukazuje, že kontradikce jsou v mnoha případech záměrné. Tři obsáhlé studie tohoto svazku jsou věnovány exkluzivně přístupu ke kultu jediného boha v rámci polyteistického systému. Po obecném vymezení pojmu „henoteismus“ a zhodnocení přístupů k němu analyzuje autor henoteistické formule raně helénistického ob-